

Педагогічна практика у професійній підготовці психолога

Микола ЄВТУХ,

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України,
академік-секретар Відділення вищої освіти НАПН України

У сучасних наукових студіях педагогічну практику витлумачують як психолого-педагогічну підготовку майбутніх педагогів і психологів, під час якої вони оволодівають необхідними вміннями й навичками; як спосіб вивчення навчально-виховного процесу шляхом безпосередньої участі в ньому; як сполучну ланку між теоретичним навчанням і майбутньою професійною діяльністю.

З огляду на мету професійної підготовки вчителів, можна сформулювати такі завдання педагогічної практики: 1) розвиток індивідуальних творчих здібностей майбутніх учителів; 2) закріплення і збагачення психолого-педагогічних знань у процесі їх вивчення; 3) формування та розвиток професійних умінь і навичок; 4) вироблення дослідницького підходу до педагогічної діяльності; 5) ознайомлення із сучасним станом навчально-виховної роботи у школі.

Нині широко відомими є праці С.Архангельського, В.Сластьоніна, В.Каширіна та багатьох інших дослідників, у яких висвітлюється проблема зв'язку теорії і практики, їх методологічні основи [1; 2]. Питання практики та її ролі в процесі пізнання розглядалися досить поглиблено, проте недостатньо розроблено конкретний зміст педагогічної практики. Розв'язанню окремих аспектів згаданої проблеми присвячено праці таких дослідників, як О.Абдуліна, Н.Загрязкіна, О.Васильєва, Л.Ведернікова, В.Горленко, П.Кашутін, Н.Кухарєв, О.Сосновська та ін.

Педагогічна практика організовується з урахуванням основних принципів: систематичності та неперервності; комплексності (забезпечення міжпредметних зв'язків); індивідуалізації і диференціації змісту та організації педагогічної практики; складності, тобто поступового ускладнення змісту і методів організації практики від першого до останнього курсів. З огляду на це, діяльність студентів поступово ускладнюється від курсу до курсу залежно від мети і завдань навчання на кожному етапі професійного становлення, ступеня теоретичної підготовки, а також самостійності майбутніх психологів у процесі діяльності, рівня їхнього загального розвитку й індивідуальних особливостей.

Г.Шулдик та В.Шулдик вважають педагогічну практику зв'язуючою ланкою між теоретичним навчанням студента і його майбутньою діяльністю.

Науковці наголошують, що під час педагогічної практики не лише відбувається перевірка теоретичної і практичної підготовки студента до самостійної роботи, а й створюються широкі можливості для забезпечення творчого потенціалу особистості майбутнього вчителя [3].

Методологічний підхід до осмислення педагогічної практики в історичному аспекті дав змогу визначити її як педагогічну категорію; як форми організації педагогічного процесу у ВНЗ поряд із теоретичним навчанням студентів. Така цілком самостійна форма навчання перебуває в постійній взаємодії з теоретичним навчанням, і лише в єдності з ним складає цілісний освітній процес. Історія розвитку, реформування та інші перетворення педагогічної практики засвідчують підвищену увагу організаторів до технологічного та змістового аспектів практики і майже відсутність уваги до її методології. З огляду на це, ухвалювалися дещо необґрунтовані рішення щодо педагогічної практики у ВНЗ, пов'язані з термінами її проведення, введенням «неперервної практики», її скасування тощо.

Психолого-педагогічний супровід розвитку професійної компетентності в умовах педагогічної практики передбачає надання педагогічної підтримки та психологічної допомоги студенту. Він розглядається як цілісний процес, метою якого є повноцінна самореалізація студента в оволодінні професійною компетентністю. Коли йдеться про психолого-педагогічний супровід взаємодії суб'єктів освіти, найважливішою її ознакою є визнання права студента – майбутнього психолога, самостійно обирати шлях власного професійного становлення. Тобто студент є сам для себе педагогом, який планує власну траєкторію професійного становлення, свідомо оволодіває професійною компетентністю. Важливою умовою реалізації окресленої мети є, на наш погляд, забезпечення психолого-педагогічного супроводу

в режимі діалогічного спілкування суб'єктів педагогічної практики, що можна умовно назвати як «зустріч» різних поколінь – педагогів і студентів.

Аналіз сучасного стану педагогічної практики майбутніх психологів в Україні засвідчує недостатню розробленість цього питання. Зокрема, не створено психолого-педагогічні умови, за яких може ефективно вдосконалюватися якість, здійснюватися збагачення вже набутих професійних умінь психолога. Тож інструментальність і практичність одержаних у ВНЗ знань є невисокими. Завдання, зміст і методи практичної підготовки студентів-психологів досі не відрефлектовано. Вивчення дисциплін педагогічного циклу майбутніми психологами або цілком відсутнє, або припадає на II, IV і V курси, тому педагогічна практика є теоретично незабезпеченою. Згідно з навчальним планом ОПП «бакалавр», дисципліна «Педагогічна психологія» викладається на другому курсі, «Психологічна служба в системі освіти», «Розвиток та корекція особистості дитини в дошкільному та молодшому шкільному віці» – на четвертому.

Нині у ВНЗ поширюється тенденція до зростання ролі самостійної діяльності студентів з оволодіння знаннями, вміннями і навичками, адже, як переконують наукові дослідження і накопичений у ВНЗ досвід, без систематичної організованої і цілеспрямованої самостійної роботи не можна стати високопрофесійним спеціалістом і вдосконалюватися на професійній ниві після навчання. Тому самостійна робота розглядається як важлива складова їхньої пізнавальної діяльності, потужний резерв підвищення якості освіти, посилення ефективності навчально-виховного процесу. Серед розмаїття уявлень науковців про самостійну роботу ми поділяємо такі: *самостійна робота* – один із видів пізнавальної діяльності студентів у всіх організаційних формах навчальних занять і поза ними (охоплюючи практику) з оволодіння навчальним матеріалом без участі педагога, але під його керівництвом. Отже, вона покликана не лише допомогти в опануванні навчальними дисциплінами, а й сприяти формуванню навичок самостійної роботи взагалі, в навчальній, науковій, професійній діяльності, розвивати здатність брати на себе відповідальність, самостійно розв'язувати проблему, знаходити конструктивні рішення, шляхи оптимального виходу з кризової ситуації, сприяти подоланню страху ситуації невизначеності, розвивати професійну інтуїцію. Особливої значущості це набуває в контексті різноманітних форм практики студентів у ВНЗ.

У сучасній психолого-педагогічній підготовці майбутнього психолога недостатньо диференційовано загальнотеоретичну і практичну складові. Причиною неефективності сучасної професійної підготовки психолога є, з нашого погляду, особливості традиційної практики, яка охоплює такі види роботи: виконання дослідно-діагностичних завдань (дослідження класного колективу, написання характеристики учня, аналіз уроку, звіт про

проведення виховного заходу, що сприймається студентами-практикантами як формальне зобов'язання). Найрельєфніше означені прогалини виявляються в недостатній розробленості змісту і структури різних видів педагогічної практики майбутніх психологів, її загальній спрощеності.

Аналіз історичного розвитку взаємодії психологічної і педагогічної практик засвідчує, що з кардинальними зміни в суспільстві у ХХ ст. відбулося розширення функцій психолога, особливо в закладах освіти. Професійна діяльність психолога охоплювала не лише надання дієвої психологічної допомоги, а й трансляцію психологічних знань, правильну організацію проведення просвітницької і профілактичної роботи, проектування та конструювання умов і засобів для нормального розвитку дитини, що неможливе без педагогічних умінь. Це спричинило появу нових психолого-педагогічних позицій: соціальний працівник, корекційний педагог, педагог-психолог тощо. Відзначимо, що основний вплив на дитину в закладах освіти здійснює вчитель. Практичний психолог має сприяти розвитку особистості дитини як шляхом безпосереднього впливу на неї, так і за допомогою педагога, що потребує взаємного доповнення знань і професійних позицій психолога та педагога.

Студентам-практикантам, які не усвідомлюють важливість педагогічної практики в професійній підготовці психолога, властиві такі типові помилки:

- невміння розмовляти з учнями, замкнутість, малослівність;
- невпевненість у погляді, безбарвність;
- зайва суворість без поважної причини;
- потурання або надмірна м'якість;
- зайва жестикуляція або метушливість (бігання з місця на місце);
- невміння зайняти своє місце, визначити положення рук;
- нездатність контактувати з усім класом, вибудовувати конструктивний діалог із педагогічним колективом;
- відсутність культури та естетики руху;
- монотонність і млявість у голосі, невміння обрати оптимальний варіант гучності в подачі реплік;
- невпевненість, страх, скутість.

У цьому контексті набуває значущості відкритість студента новому досвіду, розвинений соціально-перцептивний інтелект, позитивний емоційний стан та вміння володіти собою.

Ми сформулювали науково-методичні рекомендації викладачам і керівникам практики від ВНЗ:

1. Ефективності професійної підготовки майбутнього психолога під час проходження педагогічної практики сприяє орієнтація навчального процесу на розвиток професійної компетентності майбутніх фахівців, мотивування їх шляхом збагачення змісту спецкурсів педагогічною тематикою, підвищення престижу педагогічної науки; орієнтація майбутнього психолога на самооцінку професійної компетентності.

2. Варто увиразнити зміст робочих навчальних програм і методичних дисциплін таким матеріалом, що актуалізує мотиваційно-потребову сферу, спонукає студента до дії та викликає професійну активність.

3. Необхідним є створення викладачами позитивного психологічного клімату в студентському колективі, що актуалізує вияв спонтанної творчості.

4. Важливим для результативності професійної підготовки майбутніх психологів у процесі практики є встановлення суб'єкт-суб'єктних взаємин між студентами, викладачами і керівниками практики.

5. У контексті практичної підготовки фахівця-психолога значущості набуває стимулювання студентів до формування професійної компетентності засобами інтерактивних методів. Застосування активних методів навчання у розвитку психолого-педагогічної компетентності майбутніх психологів сприяє кращому засвоєнню знань, налагодженню міжособистісної взаємодії шляхом діалогу в процесі засвоєння навчального матеріалу, стимулюванню мотивації до професійної діяльності, підвищенню рівня активності й самостійності студентів, розвитку навичок аналізу, критичності мислення, взаємодії, комунікації, емпатії, стимулює саморозвиток, спричиняє інтерес до пізнання, допомагає в прийнятті самостійних рішень та пошуці нестандартних, оригінальних розв'язок проблемної ситуації, розкриттю особистісно-професійного потенціалу в цілому.

6. Значущими є актуалізація викладачами позитивного емоційного ставлення до майбутньої професійної діяльності шляхом стимулювання інтелектуальних, пізнавальних процесів студентів, їхнього прагнення до саморозвитку, самовиховання, робота викладачів над усвідомленням студентами ролі одержаних знань, цінностей, перспектив майбутньої професії.

7. Створенню позитивної навчальної атмосфери сприяє введення таких принципів: активності студентів (постійне залучення до різних дій: обговорень, дебатів, програвання рольових ситуацій, виконання спеціальних усних і письмових вправ тощо); дослідницької позиції (створення ситуацій, за яких студент самостійно знаходить шляхи вирішення проблемної ситуації); об'єктивування поведінки (зворотній зв'язок, внутрішній самоконтроль); партнерського спілкування (прийняття цінностей іншої особи, її думок, інтересів, ухвалення рішень із максимально можливим урахуванням інтересів учасників спілкування).

8. Важливим є дотримання гуманістичних принципів викладачами, що сприяє розкриттю інтелектуальних, творчих, організаторських здібностей, забезпеченню самостійної пізнавальної творчої активності студента, стимулюванню самоосвіти, самовдосконаленню, самореалізації і самоактуалізації.

Література

1. Багаева И.Д. Профессионализм педагогической деятельности: сущность и структура / И.Д. Багаева // Профессионализм педагога. Тезисы докладов. – Ижевск. – СПб., 1992.
2. Сластенин В.А. Психология и педагогика / В.А. Сластенин, В.П. Каширин. – М.: Академия, 2001. – 480 с.
3. Шулдик Г.О. Педагогическая практика: навчальний посібник [для студентів педаг. вузів] / Г.О. Шулдик, В.І. Шулдик. – К.: Наук. світ, 2000. – 143 с.

Анотації

Микола ЄВТУХ

Педагогічна практика в професійній підготовці психолога

У статті розглядаються проблеми організації педагогічної практики в професійній підготовці психологів. Обґрунтовується важливість самостійної роботи студентів, висвітлюються типові помилки студентів-практикантів, пропонуються науково-методичні рекомендації викладачам і керівникам практики від ВНЗ.

Ключові слова: педагогічна практика, студенти-практиканти, професійна підготовка психологів, професійна діяльність.

Николай ЕВТУХ

Педагогическая практика в профессиональной подготовке психологов

В статье рассматриваются проблемы организации педагогической практики в профессиональной подготовке психологов. Обосновывается важность самостоятельной работы студентов, освещаются типичные ошибки студентов-практикантов, предлагаются научно-методические рекомендации преподавателям и руководителям практики от вуза.

Ключевые слова: педагогическая практика, студенты-практиканы, профессиональная подготовка психологов, профессиональная деятельность.

Mykola EVTUH

Pedagogical practice in the training of psychologists

The article reveals the problems of the organization of pedagogical practice in the professional training of psychologists, the importance of independent work of students, highlights common mistakes students, formulated scientifically-methodical recommendations for teachers and supervisors from the university.

Keywords: teaching practice, student interns, professional training of psychologists, professional activities.